

UNIVERSITATEA DE VEST DIN TIMIȘOARA
DOCTOR HONORIS CAUSA LITTERARUM
HUMANIORUM

STÉPHANE COURTOIS

Istoric, Profesor dr. Stéphane Courtois

Timișoara, 2025

Cuvânt
la deschiderea ceremoniei de acordare a titlului de
DOCTOR HONORIS CAUSA LITTERARUM HUMANIORUM
al Universității de Vest din Timișoara
domnului
Profesor Dr. STÉPHANE COURTOIS

Onorați membri ai comunității academice,

Stimați invitați,

Dragi colegi, dragi studenți,

Onorat auditoriu,

Stimate Domnule Profesor Stéphane Courtois,

Universitatea de Vest din Timișoara este o instituție care, în cele peste opt decenii de existență, și-a asumat rolul de promotor al valorilor europene, al spiritului critic și al dialogului deschis între culturi și discipline. Într-o lume în care adevărul este adesea relativizat, iar istoria – uneori rescrisă sau ignorată – universitățile devin spații esențiale ale memoriei colective, locuri în care se cultivă discernământul și se protejează libertatea de gândire.

Astăzi, Universitatea de Vest din Timișoara trăiește un moment de înaltă semnificație academică și morală. Prin acordarea titlului de **Doctor Honoris Causa Litterarum Humaniorum**, domnului profesor **Stéphane Courtois**, istoric francez de reputație mondială, cercetător neobosit al secolului XX și al fenomenului totalitarismelor, o voce lucidă și curajoasă în spațiul european al reflecției istorice, marcăm o nouă etapă în angajamentul nostru de a aduce în lumină personalități care, prin știință, reflecție și curaj intelectual, au contribuit la înțelegerea lumii contemporane și la consolidarea valorilor democratice și umaniste ale Europei.

Domnul Stéphane Courtois este profesor la Institut catholique d'études supérieures (La Roche-sur-Yon) și director onorific de cercetare la Centrul Național de Cercetare Științifică (CNRS).

De-a lungul unei cariere de peste cincizeci de ani, a devenit una dintre figurile centrale ale istoriografiei europene contemporane, un cercetător care a îndrăznit să privească direct și fără compromisuri spre umbrele istoriei moderne. Prin activitatea sa a contribuit decisiv la înțelegerea mecanismelor prin care ideologiile totalitare au marcat destinul umanității. Volumele sale reprezintă repere de rigoare științifică și de claritate morală. Dar momentul de cotitură al carierei sale a fost, fără îndoială, publicarea, în 1997, a lucrării monumentale *Le Livre noir du communisme (Cartea neagră a comunismului)*, tradusă în zeci de limbi și devenită una dintre cele mai influente opere istorice ale epocii moderne. Prin acest volum, coordonat de domnia sa, Stéphane Courtois a adus în prim-plan dimensiunea umană a tragediei comunismului, dând glas milioanei de victime și redeschizând dezbaterile despre natura totalitară a secolului XX. A fost – și rămâne – un gest de curaj intelectual care a zguduit conștiințele Europei și a impus o nouă etică a memoriei.

Prin întreaga sa activitate, profesorul Courtois ne arată că a face istorie înseamnă a căuta adevărul acolo unde alții preferă tăcerea; a însemna faptele acolo unde memoria riscă să se estompeze; a oferi generațiilor viitoare o busolă morală într-o lume fragilă. Cercetările sale, de la analiza mișcărilor comuniste până la studiile recente despre moștenirea totalitarismului, confirmă o viziune istorică profund umanistă, care îmbină exigența documentului cu compasiunea față de victime.

Universitatea de Vest din Timișoara este o instituție care își asumă cu responsabilitate rolul de spațiu al dialogului și al memoriei, al cultivării adevărului și al formării spiritului critic. Într-o lume în care granițele dintre informație și interpretare devin tot mai fragile, universitățile sunt chemate nu doar să transmită cunoaștere, ci să o pună în slujba libertății de gândire și a responsabilității morale. La UVT, ne-am propus să rămânem un punct de întâlnire între culturi, idei și generații, un loc unde trecutul se înțelege, prezentul se dezbate, iar viitorul se construiește prin educație, reflecție și dialog. Prin deschiderea internațională a programelor noastre, prin parteneriatele academice din întreaga lume și prin recunoașterea marilor valori universale, universitatea noastră devine parte activă dintr-o rețea globală a cunoașterii.

În acest context, prezența domnului profesor Stéphane Courtois în comunitatea noastră academică are o semnificație deosebită. Prin contribuțiile sale, profesorul Courtois a adus în prim-plan nevoia de a păstra vie memoria colectivă și de a confrunta trecutul cu luciditate și curaj – valori esențiale și pentru educația universitară autentică.

Prin titlul acordat astăzi, UVT își exprimă recunoștința față de un savant care a oferit istoriei europene nu doar fapte, ci și conștiință. În același timp, ceremonia de astăzi reflectă viziunea

universității noastre: aceea de a promova dialogul între discipline, de a susține cercetarea care deschide drumuri noi și de a aduce în fața societății modele care inspiră, prin exemplul lor, rigoare, libertate și curaj.

Stimate Domnule Profesor Stéphane Courtois,

Prin întreaga dumneavoastră operă ați demonstrat că memoria este o formă de demnitate. Prin vocea dumneavoastră, istoria recentă a Europei și-a regăsit adevărul și echilibrul moral. Prin prezența dumneavoastră astăzi, Universitatea de Vest din Timișoara se onorează și își reconfirmă misiunea de a păstra deschis drumul cunoașterii și al reflecției critice.

Vă mulțumim pentru exemplul dumneavoastră de integritate, rigoare și curaj intelectual. Vă dorim sănătate, inspirație și puterea de a continua să luminați, prin istorie, conștiința Europei.

Felicitări, Domnule Profesor Stéphane Courtois! Bine ați venit în comunitatea academică a Universității de Vest din Timișoara!

Prof. univ. dr. Marilen-Gabriel Pirtea

Rectorul Universității de Vest din Timișoara

Timișoara, 19 noiembrie 2025

Allocution
à l'ouverture de la cérémonie de remise du titre de
DOCTEUR HONORIS CAUSA LITTERARUM HUMANIORUM
de l'Université de l'Ouest de Timișoara
à
Monsieur le Professeur Stéphane Courtois

Mesdames et Messieurs les membres de la communauté universitaire,

Chers invités,

Chers collègues, chers étudiants,

Chers participants,

Monsieur le Professeur Stéphane Courtois,

L'Université de l'Ouest de Timișoara est une institution qui, depuis plus de huit décennies d'existence, s'est donnée pour mission de promouvoir les valeurs européennes, l'esprit critique et le dialogue ouvert entre les cultures et les disciplines. Dans un monde où la vérité est souvent relativisée et l'histoire est parfois réécrite ou ignorée, les universités deviennent des espaces essentiels de la mémoire collective, des lieux où l'on protège la liberté de pensée et on cultive la capacité de discerner le vrai du faux.

L'événement d'aujourd'hui représente pour l'Université de l'Ouest de Timișoara un moment hautement significatif : nous décernons le titre de **Docteur Honoris Causa Litterarum Humaniorum** à Monsieur le Professeur **Stéphane Courtois**, historien français de renommée mondiale, chercheur infatigable qui a beaucoup questionné les événements du XXe siècle et le phénomène des totalitarismes, voix lucide et courageuse dans l'espace européen de la recherche historique. Cela constitue une nouvelle étape dans notre engagement à mettre à l'honneur des personnalités qui, par leurs réflexions et courage intellectuel, ont contribué à une meilleure compréhension du monde contemporain et au renforcement des valeurs démocratiques et humanistes promues par l'Europe.

Monsieur Stéphane Courtois est professeur à l'Institut catholique d'études supérieures (La

Roche-sur-Yon) et directeur de recherche honoraire au Centre national de la recherche scientifique (CNRS). Au cours d'une carrière de plus d'un demi-siècle, il est devenu l'une des figures majeures de l'historiographie européenne contemporaine, un chercheur qui a osé regarder sans complaisance et sans détour les zones d'ombre de l'histoire moderne.

Par son activité, il a apporté une contribution décisive à la compréhension des mécanismes par lesquels les idéologies totalitaires ont marqué le destin de l'humanité. Ses ouvrages constituent de véritables repères en matière de rigueur scientifique et de clarté morale. Mais le tournant de sa carrière reste, sans nul doute, la publication en 1997 du monumental *Livre noir du communisme*, traduit dans des dizaines de langues et devenu l'un des ouvrages historiques les plus influents de l'époque moderne. À travers ce volume, qu'il a dirigé, Stéphane Courtois a mis au premier plan la dimension humaine de la tragédie du communisme, donnant voix à des millions de victimes et rouvrant le débat sur la nature totalitaire du XXe siècle. Ce fut – et demeure encore – un acte de courage intellectuel qui a ébranlé les consciences européennes et instauré une nouvelle éthique de la mémoire.

Par l'ensemble de son œuvre, le professeur Stéphane Courtois nous rappelle que s'intéresser à l'histoire, c'est rechercher la vérité là où d'autres préfèrent le silence ; c'est enregistrer les faits là où l'oubli risque de remplacer la mémoire ; c'est offrir aux générations futures une boussole morale dans un monde de plus en plus fragile. Ses recherches, allant de l'analyse des mouvements communistes aux études récentes sur l'héritage du totalitarisme, témoignent d'une vision profondément humaniste de l'histoire, qui allie objectivité de l'historien et compassion envers les victimes.

L'Université de l'Ouest de Timișoara assume avec responsabilité sa mission de fournir un cadre propice au dialogue et à la mémoire, à la culture de la vérité et à la formation de l'esprit critique chez les jeunes. Dans un monde où les frontières entre information et interprétation deviennent floues, c'est le devoir des universités non seulement de transmettre le savoir, mais aussi de le mettre au service de la liberté de penser et de la responsabilité morale. À l'Université de l'Ouest de Timișoara, nous favorisons la rencontre entre différentes cultures, idées et générations et nous créons un espace où le passé devient plus claire, où on débat sur le présent et où l'avenir se construit par éducation, réflexion et dialogue. Grâce à l'ouverture internationale de nos programmes d'études, à nos partenariats académiques à travers le monde et à la reconnaissance des grandes valeurs universelles, un partenaire actif dans la dynamique mondiale de production et de diffusion des connaissances.

Dans ce contexte, la présence de Monsieur le Professeur Stéphane Courtois au sein de notre communauté académique revêt une signification toute particulière. Par ses contributions, le Professeur Stéphane Courtois a mis en lumière la nécessité de maintenir vivante la mémoire collective et d'affronter le passé avec lucidité et courage – des valeurs essentielles aussi à une véritable éducation universitaire.

À travers le titre que nous lui remettons aujourd'hui, l'Université de l'Ouest de Timișoara exprime sa profonde gratitude envers un savant grâce à qui l'histoire européenne s'est enrichie de nouvelles perspectives sur divers faits historiques en leur rendant la mémoire. En même temps, la cérémonie d'aujourd'hui reflète la vision de notre université : promouvoir le dialogue entre les disciplines, encourager la recherche innovante et offrir à la société des modèles de rigueur académique, de liberté de penser et de courage.

Monsieur le Professeur Stéphane Courtois,

Par l'ensemble de votre œuvre, vous avez démontré que la mémoire est une forme de dignité. Par votre voix, l'histoire récente de l'Europe a retrouvé sa vérité et son équilibre moral. Par votre présence aujourd'hui, l'Université de l'Ouest de Timișoara s'honore et réaffirme sa mission de maintenir ouvert le chemin du savoir et de la réflexion critique.

Nous vous remercions pour votre exemple d'intégrité, de rigueur et de courage intellectuel. Nous vous souhaitons d'avoir une bonne santé, de l'inspiration et de la force pour pouvoir continuer à éclairer, à travers l'histoire, la conscience de l'Europe.

Toutes nos félicitations, Monsieur le Professeur Stéphane Courtois ! Soyez le bienvenu dans la communauté académique de l'Université de l'Ouest de Timișoara !

Marilen-Gabriel Pirtea, Professeur des Universités

Recteur de l'Université de l'Ouest de Timișoara

Timișoara, le 19 novembre 2025

LAUDATIO
în onoarea
Domnului Profesor Dr. STÉPHANE COURTOIS
cu ocazia acordării titlului de
DOCTOR HONORIS CAUSA LITTERARUM HUMANIORUM
al Universității de Vest din Timișoara

Stimate domnule Rector,

Stimată doamnă Președinte a Senatului,

Distinși membri ai Senatului Universității de Vest din Timișoara,

Dragi studenți, dragi colegi,

Doamnelor și domnilor,

În această zi, Universitatea de Vest din Timișoara are o onoare deosebită: aceea de a-l primi în rândul comunității sale academice pe istoricul francez **Stéphane Courtois**, personalitate de prim rang a istoriografiei europene contemporane, un căutător neobosit al adevărului, un promotor al memoriei secolului XX; de asemenea, unul dintre marii prieteni de cursă lungă ai României.

Prin conferirea titlului de **Doctor Honoris Causa**, ne exprimăm, în mod evident, recunoștința față de un savant care și-a dedicat cariera înțelegerii unuia dintre cele mai complexe și dureroase fenomene ale istoriei moderne: **comunismul și totalitarismele secolului XX**. Opera Domnului **Stéphane Courtois** a adus, în acest sens, contribuții majore și decisive – cu implicații importante - atât în materie de istorie, cât și de claritate morală - și pentru țara noastră.

Doamnelor și domnilor,

Domnul **Stéphane Courtois** s-a născut la 25 noiembrie 1947, în Dreux, Franța.

Este istoric, profesor la *Institut catholique d'études supérieures* (La Roche-sur-Yon), cofondator și director al revistei *Communisme*, director onorific de cercetare la CNRS (Centre

national de la recherche scientifique), specialist renumit în comunismul francez și internațional.

Este deținătorul unei cariere științifice cu totul remarcabile: de peste cinci decenii activează în domeniul istoriei politice a secolului XX, având ca arii de interes mișcările comuniste internaționale, ideologiile totalitare, precum și raportul dintre memorie, uitare și responsabilitate istorică. Domnul Courtois cunoaște și vorbește des despre mecanismele prin care ideologiile pot transforma societatea și pot subjugă omul. Domnia sa a format generații de cercetători, a inițiat și coordonat proiecte academice internaționale, a deschis arhive, aducând în spațiul public date și adevăruri inconfortabile pentru unii dintre arhivarii (sau. și mai bine spus: groparii!) memoriei colective. **Stéphane Courtois** este un istoric reputat care a dat glas victimelor în operele sale, care a restabilit numeroase fapte esențiale ce s-au dorit a fi uitate și care, prin franchețea pozițiilor sale, a invitat în mod consecvent la a învăța din pedagogia trecutului.

Cercetător riguros, profund onest intelectual și curajos în abodarea temelor dintre cele mai incomode, **Stéphane Courtois** s-a impus ca o voce lucidă și respectată în dezbateră europeană privind istoria recentă și trecutul totalitar.

Doamnelor și domnilor,

Cea mai cunoscută lucrare a lui **Stéphane Courtois** este „Le Livre noir du communisme. Crimes, terreur, répression” („Cartea neagră a comunismului”); carte monumentală, apărută în 1997 (și, fapt remarcabil, tradusă, prompt, la numai câteva luni de la data apariției originare franceze și în limba română; reeditată recent, într-o formulă îmbunătățită, în 2024), care echivalează cu un moment de cotitură în istoriografia europeană.

De altfel, în scurt timp de la publicare, „Cartea neagră a comunismului” avea să cunoască un succes internațional fenomenal, fiind tradusă în zeci de limbi, în tiraje cu adevărat impresionante pentru o lucrare de gen. Despre această carte, Ana Blandiana a scris cândva, foarte inspirat, că e nu numai o excepțională lucrare de istorie, ci și una care „a făcut istorie”: „*Cartea neagră a comunismului* este nu doar o judecare a istoriei, ci și o influențare a ei prin ecoul din conștiința epocii”.

Stéphane Courtois a coordonat o echipă internațională de istorici de top și a oferit – prin „Cartea Neagră a comunismului” – o analiză comparativă a crimelor comise de regimurile comuniste, aducând în atenția publică dimensiunea umană a tragediei politice care a marcat o bună parte a lumii în secolul trecut.

În legătură cu această carte și mai ales în privința receptării ei în Occident, în mod aparte, în

Franța, domnul Courtois a menționat un aspect esențial: „publicarea *Cărții negre a comunismului* a iscat o violentă polemică în Europa Occidentală, scoțând la iveală fractura memoriei, ignoranța istorică și persistența puternicei propagande leniniste și staliniste. Comuniștii, troțkiștii, maoiștii și chiar mulți socialiști nu au suportat să-și vadă «iluziile» spulberate odată pentru totdeauna. Au refuzat mai ales să accepte că Holodomorul (marea foamete deliberată) și regimul khmerilor roșii ar putea fi calificate drept genocid. Și, mai ales, că ar putea fi trasată o comparație între regimul comunist și cel nazist. Au refuzat să admită că acestea erau «totalitare».”

„Cartea neagră a comunismului” este o carte de referință și pentru că a deschis un dialog european esențial despre **memorie, vinovăție, iertare și adevăr**, devenind o referință de neocolit în domeniul studiilor asupra totalitarismului. Într-o conversație pe care a avut-o în România și care este publică, dl Courtois este foarte tranșant cu privire la „moștenirea” adevărată a comunismului. În primul oraș „liber de comunism” al României citatul de mai jos este cu atât mai valoros: „cred că este de-a dreptul imposibil să spui ceva pozitiv despre comunism. Și asta, indiferent despre ce teren ar fi vorba, indiferent despre ce direcție din istoria comunismului am alege să vorbim. Dacă luați teritoriul economic, aici, pur și simplu, a fost un dezastru comunismul. Însăși definiția comunismului este suprimarea proprietății private. E o crimă! După mai bine de șapte decenii de comunism sovietic, am văzut care este realitatea. La fel, și în România, după mai mult de patru decenii de comunism, am văzut care sunt rezultatele economice, da? Dacă intrăm pe „terenul” politic, ei bine, și aici e pur și simplu oroare. Oroare și teroare. Pentru că, de fapt, acest regim nu poate funcționa fără teroare. Iată deci politic – comunismul este perfect antidemocratic. Orice perspectivă am alege, putem demonstra foarte ușor ce a fost comunismul: o catastrofă. Să mai mergem într-o altă direcție – pe „terenul” militar: vedem foarte bine cum, întotdeauna, Armata Roșie și-a purtat războaiele cu masacre, cu violuri, cu uriașe pierderi de vieți ale soldaților săi. Deci și aici: tot dezastru. Asta, ca să nu mai vorbim de ceea ce am putea numi „planul” intelectual. Ce a produs URSS în plan intelectual în 74 de ani de comunism? Singurele lucruri interesante aici, singurele „produse” culturale cu adevărat interesante sunt acelea care aparțin intelectualilor care s-au opus comunismului. Sau a celor care au fost critici la adresa comunismului. De exemplu: Soljenițan, Pasternak, Grossman. Iată! Comunismul este o catastrofă de la un capăt la altul. Nu e nimic de salvat din el”.

Alături de acest volum, sunt neapărat de menționat și alte câteva dintre contribuțiile istoriografice majore ale lui: *Lenin, inventatorul totalitarismului*; *Dicționarul comunismului*; *Comunism și totalitarism*; *Discursul politic rus de la al Doilea Război Mondial la*

conflictul ruso-ucrainean. Nu în ultimul rând, titlul foarte recent care poartă – în calitate de coordonator și co-autor – prestigioase semnătură a istoricului francez, „Despre cruzime în politică. Din Antichitate la Khmerii roșii”, o carte despre care o prestigioasă publicație de limbă franceză, „Le Point”, apreciază că „în contextul revenirii epocilor sălbătice, volumul coordonat de istoricul Stéphane Courtois se dovedește de o tragică actualitate”.

De asemenea, **Stéphane Courtois** e și coordonatorul revistei științifice „*Communisme*”, un reper mondial pentru cercetarea istorică de specialitate.

Doamnelor și domnilor,

Permiteți să reiau o sintagmă care mi se pare esențială: Domnul Stéphane Courtois este un prieten adevărat și de cursă lungă al României. Domnia sa a arătat, de-a lungul întregii sale cariere, un interes constant pentru istoria Europei Centrale și de Est și, în mod special, pentru destinul României recente.

Prin colaborările cu istorici români, în mod special cu Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței de la Sighet, cu mai multe universități din România, cu lideri din mass-media și societatea civilă, dl. Courtois a contribuit major la integrarea cercetării românești în dialogul științific european.

Pentru aproape un deceniu și jumătate, Stéphane Courtois a fost rectorul celebrei Școli de Vară de la Sighet; mii de tineri elevi și studenți au participat la cursurile unei dintre cele mai puternice instituții ale memoriei istoriei recente a României, o instituție tutelată de unul dintre cei mai mari istorici contemporani ai Europei. Dl. Courtois e, de asemenea, personaj principal într-o suită de conferințe publice – susținute mai ales la Sighet, dar și la București și Cluj-Napoca – despre istoria comunismului. Majoritatea acestora sunt adunate în două volume de referință publicate la Editura Fundației Academia Civică, „Stéphane Courtois la Sighet”. Ana Blandiana, cea care – alături de soțul domniei sale, Romulus Rusan, e imaginea-icon a Memorialului de la Sighet, al Victimelor Comunismului și al Rezistenței – mărutirisește, în prefața unuia dintre cele două volume mai înainte menționate: „îmi amintesc felul în care mă fascina fascinația pe care conferențiarul o exercita asupra adolescenților înfrumusețați de concentrare și atenție. Liniștea din sala de conferințe nu era – cum se întâmplă de obicei – doar absența zgomotului, ci o prezență aproape materială, ceva viu, o substanță bună conducătoare de gând prin care aproape că se vedeau ideile trecând. Fără nimic didactic în logica lor implacabilă, aceste idei de o aproape tăioasă limpezime, aveau o asemenea forță educativă încât

mi se părea că le văd, ca într-un tur de magie albă, intrând în făpturile tinerilor și modelându-le. Și nu mă îndoiesc că acea extraordinară experiență intelectuală pe care au avut marele noroc să o trăiască la vârsta potrivită i-a marcat și i-a protejat pentru toată viața, într-un mod decisiv. Redescopăr acum, fixată pe hârtie, forța convingătoare a demonstrațiilor de atunci, iar admirația mea își schimbă accentele și-și adaugă uimirea în fața neperisabilității și nedegradării în timp a acestui eșafodaj intelectual, ale cărui argumente rămân de neclintit și definitive. Căci, deși se transformă, sadică, fără încetare, istoria nu ezită să confirme verdictele lui Stéphane Courtois în a căror intransigență limpede și neiertătoare persistă totuși un paradoxal optimism”.

Doamnelor și domnilor,

În cărțile, studiile, conferințe și interviurile sale, domnul Stéphane Courtois a amintit adesea experiența unică a României comuniste – ca despre un regim de o duritate ieșită din comun, dar și ca o societate care a cunoscut forme impresionante de rezistență și demnitate. Cercetările sale au oferit istoricilor români un cadru comparativ solid și un orizont de interpretare de deschidere europeană. În legătură cu acest aspect, esențial, Armand Goșu, devenit el însuși un nume de referință pentru istoriografia URSS și a Rusiei moderne și contemporane menționează: „*Cartea neagră a comunismului* este o bornă, poate cea mai importantă, în evoluția cercetărilor privind istoria regimurilor comuniste. A relansat acest domeniu în Occident și a influențat decisiv paradigma în care a fost analizat trecutul totalitar în fostele țări socialiste. Publicarea *Cărții negre* în România a impulsionat studiile de istoria comunismului și oferă încă, la mai bine de două decenii și jumătate de la apariție, cheia de înțelegere a totalitarismului comunist. Iar această nouă ediție a *Cărții negre* va contribui la consolidarea studiilor de istorie recentă în România și la pregătirea unor noi generații de cercetători, muzeografi și profesori.”

Doamnelor și Domnilor,

Astăzi, Domnul Stéphane Courtois, prin decizia Senatului **Universității de Vest din Timișoara**, primește, binemeritat, titlul de **Doctor Honoris Causa** – este un semn de profundă recunoștință pentru contribuția Domniei sale la cunoașterea istoriei adevărate a comunismului, pentru un rar angajament față de adevăr și pentru efortul de durată de a transforma memoria secolului XX într-un avertisment etic pentru generațiile viitoare.

Astăzi celebrăm, este adevărat, cariera unui mare istoric; dar și mai mult decât atât – și anume, o **lecție de curaj și luciditate**. Simplu spus, opera, prezența, vocea lui Stéphane Courtois ne amintesc

faptul elementar că memoria reprezintă o formă de libertate, iar uitarea – o formă de complicitate. Pentru că Dl. Courtois a demonstrat, în mod repetat, că istoria nu este doar o arhivă de fapte, ci și un **exercițiu de conștiință**.

Vă felicităm sincer și vă urăm bun venit în marea familie academică a **Universității de Vest din Timișoara** — o universitate europeană care prețuiește spiritul critic, forța memoriei, libertatea spiritului și puterea cunoașterii.

Mulțumim Domnule Profesor Stéphane Courtois – inclusiv pentru lecția dumneavoastră de luciditate, curaj și demnitate!

COMISIA DE EVALUARE ȘI DE ELABORARE A *LAUDATIO*

Președinte:

Prof. univ. dr. Marilen Gabriel PIRTEA, *Rectorul Universității de Vest din Timișoara*

Membri:

Prof. univ. dr. Nicoleta-Claudia MOLDOVAN, *Președintele Interimar al Senatului Universității de Vest din Timișoara*

Prof. univ. dr. Mircea MIHĂIEȘ, *Facultatea de Litere, Istorie, Filosofie și Teologie*
Ana BLANDIANA, *Doctor Honoris Causa al Universității de Vest din Timișoara*

Prof. univ. dr. Dana Percec, *Decan al Facultății de Litere, Istorie, Filosofie și Teologie*

Prof. univ. dr. Vasile DOCEA, *Directorul Bibliotecii Centrale Universitare „Eugen Todoran” din Timișoara*

E.S. Dl. Nicolas Manuel Jérôme Warnery, *Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Republicii Franceze în România*

Cristian Pătrășconiu, *Director-adjunct al Institutului de Studii Populare (ISP)*

Conf. univ. dr. Claudiu T. ARIEȘAN, *Magister Caeremoniae al Universității de Vest din Timișoara*

LAUDATIO
en l'honneur de
Monsieur le Professeur Dr STÉPHANE COURTOIS
à l'occasion de la remise du titre de
DOCTEUR HONORIS CAUSA LITTERARUM HUMANIORUM
de l'Université de l'Ouest de Timișoara

Monsieur le Recteur,

Madame la Présidente du Sénat,

Mesdames et Messieurs membres du Sénat de l'Université de l'Ouest de Timișoara,

Chers étudiants, chers collègues,

Mesdames et Messieurs,

Aujourd'hui, l'Université de l'Ouest de Timișoara a l'honneur tout particulier d'accueillir au sein de sa communauté académique l'historien français Monsieur **Stéphane Courtois**. Il s'agit d'une personnalité de premier plan de l'historiographie européenne contemporaine. Il a toujours cherché à dire la vérité et à transmettre la mémoire du XXe siècle. Il est également l'un des grands amis de longue date de la Roumanie.

En lui décernant le titre de **Docteur Honoris Causa**, nous exprimons, de manière évidente, notre gratitude envers un savant qui a consacré sa carrière à la compréhension de l'un des phénomènes les plus complexes et les plus douloureux de l'histoire moderne : **le communisme et les totalitarismes du XXe siècle**. L'œuvre de Monsieur **Stéphane Courtois** a apporté, à cet égard, des contributions majeures et décisives – qui supposaient des implications importantes –, tant sur le plan historique que sur celui de la clarté morale, y compris pour notre pays.

Mesdames et Messieurs,

Monsieur **Stéphane Courtois** est né le 25 novembre 1947 à Dreux, en France.

Il est historien, professeur à l'*Institut catholique d'études supérieures* (La Roche-sur-Yon),

cofondateur et directeur de la revue *Communisme*, directeur de recherche honoraire au CNRS (Centre national de la recherche scientifique), fameux spécialiste qui a étudié les formes du communisme en France et à l'étranger.

Sa carrière scientifique est tout à fait remarquable : depuis plus de cinq décennies, il œuvre dans le domaine de l'histoire politique du XXe siècle, ses centres d'intérêt étant : les mouvements communistes internationaux, les idéologies totalitaires, ainsi que le rapport entre mémoire, oubli et responsabilité historique. Monsieur Stéphane Courtois connaît et étudie souvent les mécanismes par lesquels les idéologies peuvent transformer les sociétés et asservir les individus. Il a formé des générations de chercheurs, initié et coordonné des projets académiques internationaux, ouvert des archives, rendant publiques des données et des vérités inconfortables pour certains des archivistes (ou, pour mieux dire : fossoyeurs !) de la mémoire collective. Monsieur **Stéphane Courtois** est un historien renommé qui, dans ses œuvres, s'est fait le porte-parole des victimes de différents régimes, qui a rétabli de nombreux faits historiques essentiels qu'on aurait voulu oublier, et qui, par ses prises de position franches, a constamment invité à tirer des leçons du passé.

Chercheur rigoureux, intellectuel profondément honnête et courageux dans ses approches des sujets des plus inconfortables, Monsieur **Stéphane Courtois** s'est imposé comme une voix lucide et hautement respectée dans le débat européen sur l'histoire récente et le passé totalitaire.

Mesdames et Messieurs,

L'ouvrage le plus connu de Monsieur **Stéphane Courtois** est *Le Livre noir du communisme. Crimes, terreur, répression (Cartea neagră a comunismului)* ; un ouvrage monumental, publié en 1997 (et, fait remarquable, traduit rapidement en roumain, quelques mois seulement après sa parution en France ; récemment réédité dans une version enrichie, en 2024), qui constitue un véritable tournant dans l'historiographie européenne d'aujourd'hui.

D'ailleurs, peu de temps après sa publication, *Le Livre noir du communisme* a connu un succès international retentissant : il a été traduit dans des dizaines de langues avec une diffusion d'une ampleur remarquable pour une œuvre de ce genre. À propos de ce livre, Ana Blandiana a écrit un jour, de manière très inspirée, qu'il ne s'agit pas uniquement d'un ouvrage d'histoire exceptionnel, mais aussi d'un livre qui « a fait histoire » : « *Le Livre noir du communisme* n'est pas seulement un jugement porté sur l'histoire, mais aussi une influence sur celle-ci par l'écho qu'il a suscité dans la

conscience des gens de son époque. »

Monsieur Stéphane Courtois a coordonné une équipe internationale d'historiens de renom et a proposé – à travers *Le Livre noir du communisme* –, une analyse comparative des crimes commis par les régimes communistes. Cela a été pour lui une bonne occasion de mettre en lumière la dimension humaine de la tragédie politique qui a marqué une grande partie du monde au siècle dernier.

À propos de cet ouvrage, et plus particulièrement de sa réception en Occident, notamment en France, Monsieur Stéphane Courtois a souligné un aspect essentiel : « La publication du *Livre noir du communisme* a déclenché une violente polémique en Europe occidentale, révélant une fracture mémorielle, une ignorance historique et une propagande léniniste et stalinienne très puissante qui persiste encore. Les communistes, les trotskistes, les maoïstes et même de nombreux socialistes n'ont pas supporté de voir leurs "illusions" balayées pour toujours. Ils ont surtout refusé d'admettre que l'Holodomor (la grande famine délibérée) et le régime des Khmers rouges puissent être qualifiés de génocide. Et, plus encore, qu'une comparaison puisse être établie entre le régime communiste et le régime nazi. Ils ont refusé de reconnaître que ces régimes étaient "totalitaires". »

Le Livre noir du communisme est également un ouvrage de référence parce qu'il a ouvert un dialogue européen essentiel sur **la mémoire, la culpabilité, le pardon et la vérité**, devenant une référence incontournable dans le domaine des études sur le totalitarisme. Dans un entretien qu'il a eu en Roumanie et auquel tout le monde peut avoir accès, Monsieur Stéphane Courtois s'est montré très catégorique quant au véritable « héritage » du communisme. Dans la première ville « libérée de communisme » de Roumanie, cette citation prend une valeur toute particulière : « Je crois qu'il est tout simplement impossible de présenter le communisme de manière positive quels que soient le domaine concerné et la direction de l'histoire du communisme dont on choisit de parler. Si l'on prend le domaine économique, le communisme a été, tout simplement, un désastre. La définition même du communisme est la suppression de la propriété privée. C'est un crime ! Après plus de sept décennies de communisme soviétique, on a vu quelle est la réalité. De même, en Roumanie, après plus de quatre décennies de communisme, on a vu quels en sont les résultats économiques, n'est-ce pas ? Si l'on passe au "domaine" politique, là aussi, c'est tout simplement l'horreur. Horreur et terreur. Car, en réalité, ce régime ne peut fonctionner sans la terreur. Voilà donc, sur le plan politique, le communisme est parfaitement antidémocratique. Quelle que soit la perspective choisie, on peut démontrer très facilement ce qu'était le communisme : une catastrophe. Prenons encore une autre direction, celle du

domaine militaire : on voit très bien comment, toujours, l'Armée rouge a mené ses guerres avec des massacres, des viols, d'énormes pertes humaines parmi ses propres soldats. Donc ici aussi : un désastre. Et cela, sans même parler de ce que l'on pourrait appeler le "plan" intellectuel. Qu'a produit l'URSS sur le plan intellectuel en 74 ans de communisme ? Les seules choses intéressantes ici, les seuls "produits" culturels véritablement dignes d'intérêt sont ceux des intellectuels qui se sont opposés au communisme. Ou de ceux qui ont été critiques à son égard. Par exemple : Soljenitsyne, Pasternak, Grossman. Voilà ! Le communisme est une catastrophe d'un bout à l'autre. Il n'y a rien à sauver en lui. »

Outre ce volume, il convient de mentionner plusieurs autres contributions historiographiques majeures de Monsieur **Stéphane Courtois** : *Lénine, l'inventeur du totalitarisme* ; *Dictionnaire du communisme* ; *Communisme et totalitarisme* ; *Le discours politique russe, de la Seconde Guerre mondiale au conflit russo-ukrainien*. Enfin, le titre très récent qui porte la prestigieuse signature de l'historien français, en tant que coordinateur : *De la cruauté en politique. De l'Antiquité aux Khmers rouges*, un ouvrage dont le prestigieux magazine français *Le Point* a salué comme suit la pertinence : « Dans le contexte du retour des époques sauvages, le volume dirigé par l'historien Stéphane Courtois s'avère d'une actualité tragique. »

Par ailleurs, Monsieur **Stéphane Courtois** a également fondé et dirigé la revue scientifique *Communisme*, une référence incontournable dans le domaine de la recherche historique spécialisée.

Mesdames et Messieurs,

Permettez-moi de reprendre un syntagme qui me semble essentiel : Monsieur Stéphane Courtois est un véritable ami de longue date de la Roumanie. Tout au long de sa carrière, il a manifesté un intérêt constant pour l'histoire de l'Europe centrale et orientale, et tout particulièrement pour le destin récent de la Roumanie.

Grâce à sa collaboration avec le Mémorial des Victimes du Communisme et de la Résistance à Sighet et avec plusieurs universités roumaines, ainsi qu'avec des historiens roumains, des personnalités des médias et des représentants de la société civile, Monsieur Stéphane Courtois a essentiellement contribué à l'intégration de la recherche roumaine dans le dialogue scientifique européen.

Pendant près d'une quinzaine d'années, Stéphane Courtois a été le recteur de la célèbre École d'été de Sighet. C'est ainsi que des milliers de jeunes élèves et étudiants ont assisté aux cours de l'une

des plus influentes institutions consacrées à la mémoire de l'histoire récente de la Roumanie, une institution placée sous la tutelle de l'un des plus grands historiens contemporains d'Europe. Monsieur Stéphane Courtois est également le protagoniste d'une série de conférences publiques sur l'histoire du communisme qu'il a données principalement à Sighet, mais aussi à Bucarest et à Cluj-Napoca. La plupart de ces interventions ont été réunies dans deux volumes de référence publiés par la maison d'édition Fundația Academia Civică, sous le titre *Stéphane Courtois la Sighet (Stéphane Courtois à Sighet)*. Ana Blandiana, qui, aux côtés de son époux Romulus Rusan, incarne l'image emblématique du Mémorial de Sighet, dédié aux Victimes du Communisme et de la Résistance, témoigne dans la préface de l'un de ces deux volumes : « Je me souviens de la manière dont me fascinait la fascination que le conférencier exerçait sur les adolescents, embellis par leur concentration et leur attention. Le silence dans la salle de conférence n'était pas, comme c'est souvent le cas, une simple absence de bruit, mais une présence presque matérielle, quelque chose de vivant, une substance propice à la transmission de la pensée, à travers laquelle on voyait presque les idées circuler. Sans rien de didactique dans leur logique implacable, ces idées, d'une clarté presque tranchante, avaient une telle force éducative que j'avais l'impression de les voir, comme dans un tour de magie blanche, pénétrer les jeunes esprits et les façonner. Et je ne doute pas que cette extraordinaire expérience intellectuelle, qu'ils ont eu la grande chance de vivre au bon âge, les a marqués et protégés pour toute leur vie, de manière décisive. Je redécouvre aujourd'hui, couchée sur le papier, la force convaincante des démonstrations d'alors. Mon admiration change de ton et je ne cesse de m'émerveiller, devant cet échafaudage intellectuel à la fois intemporel et indéfectible, caractérisé par des arguments qui demeurent inébranlables et définitifs. Car, bien que l'histoire se transforme sans cesse, de manière sadique, elle n'hésite pas à confirmer les verdicts de Stéphane Courtois, dans lesquels persiste, malgré leur intransigeance limpide et impitoyable, un optimisme paradoxal. »

Mesdames et Messieurs,

Dans ses livres, ses études, ses conférences et ses entretiens, Monsieur Stéphane Courtois a souvent évoqué l'expérience unique de la Roumanie communiste : d'une part, c'est celle d'un régime extrêmement dur et, d'autre part, c'est celle d'une société ayant connu des formes impressionnantes de résistance et de dignité. Ses recherches ont fourni aux historiens roumains un cadre comparatif solide et un horizon d'interprétation ouvert sur l'Europe. À ce sujet essentiel, Armand Goșu, devenu lui-même une référence dans l'historiographie de l'URSS et de la Russie moderne et contemporaine,

souligne : «*Le Livre noir du communisme* est un jalon, peut-être le plus important, dans l'évolution des recherches sur l'histoire des régimes communistes. Il a contribué au relancement de ce domaine en Occident et influencé de manière décisive la manière dont le passé totalitaire a été analysé dans les anciens pays socialistes. La publication du *Livre noir* en Roumanie a stimulé les études sur l'histoire du communisme et offre encore, plus de deux décennies et demie après sa parution, une clé de compréhension du totalitarisme communiste. Et cette nouvelle édition du *Livre noir* contribuera à consolider les études sur l'histoire récente en Roumanie et à former de nouvelles générations de chercheurs, de muséographes et d'enseignants.»

Mesdames et Messieurs,

Aujourd'hui, Monsieur Stéphane Courtois, par décision du Sénat de **l'Université de l'Ouest de Timișoara**, reçoit, à juste titre, le titre de **Docteur Honoris Causa**. C'est un signe de profonde reconnaissance pour sa contribution à la connaissance de la véritable histoire du communisme, pour son désir engagé de rétablir la vérité, et pour ses efforts constants visant à transformer la mémoire du XXe siècle en un avertissement éthique à l'adresse des générations futures.

Aujourd'hui, nous célébrons, certes, la carrière d'un grand historien ; mais plus encore, **une leçon de courage et de lucidité**. En toute simplicité, l'œuvre, la présence, la voix de Monsieur Stéphane Courtois nous rappellent une vérité élémentaire : la mémoire est une forme de liberté, tandis que l'oubli est une forme de complicité. Car Monsieur Stéphane Courtois a démontré, à maintes reprises, que l'histoire n'est pas seulement une archive d'événements, mais aussi **un exercice de conscience**.

Nous vous félicitons sincèrement et vous souhaitons la bienvenue dans la grande famille académique de **l'Université de l'Ouest de Timișoara** – une université européenne qui apprécie tout particulièrement des valeurs telles que l'esprit critique, la force de la mémoire, la liberté de l'esprit et le pouvoir des connaissances.

Nous vous remercions, Monsieur le Professeur Stéphane Courtois, pour tout ce que vous nous avez transmis par vos recherches et notamment pour votre leçon de lucidité, de courage et de dignité !

Cuvântul de acceptare
al Domnului Profesor Dr. STÉPHANE COURTOIS
cu ocazia acordării titlului de
DOCTOR HONORIS CAUSA LITTERARUM HUMANIORUM
al Universității de Vest din Timișoara

Libertăți academice și adevăruri istorice

Trebuie să vă mărturisesc surpriza mea la aflarea intenției de a mi se acorda titlul de *doctor honoris causa* de către Universitatea din Timișoara.

Am fost surprins mai întâi pentru că în țara mea, Franța, și în cadrul Universității și Centrului Național de Cercetare Științifică (CNRS), de care am aparținut timp de 30 de ani, nu m-am bucurat de o astfel de recunoaștere, în ciuda contribuțiilor mele semnificative în domeniul istoriei contemporane și științelor politice.

În 1982, am pus bazele unei reviste universitare trimestriale intitulată *Communisme*, dedicată, după cum o indică și titlul, studiului pluridisciplinar al comunismului atât în Franța, cât și la nivel internațional. În treizeci și cinci de ani, această revistă a publicat aproape cincisprezece mii de pagini de articole semnate de colegi francezi și străini, prezentând evoluția cercetărilor în acest domeniu, cercetări care au cunoscut o dezvoltare deosebită după căderea URSS și deschiderea arhivelor. În 1981 am înființat și revista *Matériaux pour l'histoire de notre temps*, publicată de către Bibliothèque de Documentation internationale contemporaine (aceasta fiind prima bibliotecă de istorie contemporană din Europa), o revistă care este încă în circulație.

Între 1995 și 2013, am fondat și coordonat mai multe colecții editoriale în care peste treizeci de colegi au putut să-și vadă publicate lucrările despre comunism și totalitarism.

În ce mă privește, am publicat nenumărate articole și zeci de lucrări pe aceste teme, iar dintre acestea menționez în mod deosebit *Cartea neagră a comunismului. Crime, teroare, represiune*, tradusă în 26 de limbi, inclusiv în engleză, la Harvard University Press. Această lucrare a contribuit cu siguranță la demontarea barierelor ideologice care împiedicau discuțiile despre rolul central pe care teroarea în masă l-a jucat în regimurile și mișcările comuniste.

În ciuda anvergurii acestei cercetări desfășurate de-a lungul a 52 de ani, sau mai curând din

cauza acestei preocupări strâns legate de critica istorică și de risipirea iluziei trezite de ceea ce François Furet numea „seducția universală a [Revoluției din] Octombrie”, am fost treptat marginalizat de o universitate franceză în care libertatea academică a istoricului și calitatea lucrărilor sale nu mai sunt apreciate. Această libertate era totuși prezentă în anii 1970, când, în ciuda parcursului meu foarte puțin academic, Alma Mater m-a primit în rândurile sale.

Într-adevăr, lăsându-mă purtat de valul pseudo-revoluționar al anului 1968, am abandonat studiile și devenisem, între 1968 și 1972, ceea ce Lenin numea un „revoluționar profesionist”, mai întâi un activist maoist care a provocat închiderea universității în care învăța, apoi gestionar al unei mari librării revoluționare din centrul Cartierului Latin.

După ce am reușit în sfârșit să părăsesc bula ideologică în care mă închisesem de bună voie, am fost primit la universitate de doi mari istorici care erau la curent cu toate turpitudinile mele totalitare. Primul a fost catolicul René Rémond, marele specialist în istoria dreptei franceze din secolele XIX și XX, iar mai târziu, ilustru președinte al Fundației Naționale de Științe Politice. Al doilea istoric a fost Annie Kriegel: dacă inițial a fost membră permanentă a Partidului Comunist Francez între 1946 și 1953 și responsabilă de intelectualitatea comunistă din Paris, ea s-a îndepărtat de PCF după înăbușirea revoluției maghiare din 1956, desfășurând apoi primele studii despre comunismul francez, prin celebra sa teză din 1964 despre *Nașterea PCF*.

Aceste două personalități, formate în anii 1940–1950, stăteau încă sub semnul unei etici care susținea în același timp libertățile academice și adevărurile istorice. Cu o deschidere de spirit mai puternică decât divergențele politice clar existente între noi, m-au încurajat și mi-au însoțit parcursul profesional. Până într-acolo încât, în paralel cu propriile mele cercetări, am devenit principalul colaborator al lui Annie Kriegel, alături de care am putut să cercetez arhivele de la Moscova, înainte ca ea să moară prematur de cancer, în 1995.

În prezent, și deja de aproximativ cincisprezece ani, științele umaniste, în special cele ce țin de domeniul istoric, sunt sufocate, în Universitate și la CNRS, de orientările ideologice venite din universitățile americane. Nu se mai poate discuta despre comunism fără a insista asupra „genului”, „discriminaților”, „decolonialismului” și altor baliverne. În felul acesta, nu se mai vorbește despre dictatură, teroare și totalitarism. În Franța, extrema stângă troțkistă sau generația '68 și comuniștii, prin metodele lor de infiltrare și stârnind „vânătoarea de vrăjitoare”, au pătruns adânc în mediul universitar și i-au îndepărtat pe cei care nu le împărtășeau opiniile.

Am fost eu însumi obligat să părăsesc centrul de cercetare dedicat comunismului, pe care îl înființasem în 1988. Dar, cu toate că nu sunt catolic și nici măcar credincios, am găsit în cele din urmă refugiu, de mai bine de douăzeci de ani, într-o universitate catolică din departamentul Vendée, unde ar fi avut loc un genocid dacă Robespierre și acoliții săi nu ar fi fost ghilotinați în 10 thermidor, anul II. În acest Institut Catolic de studii superioare, libertățile academice și adevărurile istorice rămân valori fundamentale. Aici am putut să predau în fiecare an un curs magistral despre comunism, să țin un seminar de masterat, să organizez colocvii și să-mi pregătesc publicațiile. Cum ar fi, de exemplu, colocviul care a stat la baza cărții *De la cruauté en politique* [Despre cruzime în politică], care tocmai ce a fost tradusă în limba română.

În al doilea rând, am fost surprins pentru că acest titlu de *doctor honoris causa* mi se acordă în România, la Timișoara, unde am susținut deja o conferință acum câțiva ani. La început am crezut că am de-a face cu o situație absurdă, în stilul lui Eugène Ionesco. Dar, dacă stau să mă gândesc mai bine, prezența mea la Timișoara este absolut justificată. Într-adevăr, odată deschise arhivele de la Moscova, apoi prin publicarea *Cărții negre a comunismului*, mi-am lărgit considerabil cercul de colegi și prieteni în toată Europa, din Norvegia în Spania și Portugalia, din Rusia – alături de prietenii mei de la Memorial, persecutați de Putin – până în Germania și Bulgaria. Dar, în cele din urmă, în România am avut parte, cu deosebire, de cea mai călduroasă primire.

Recunosc însă că, până în 1999, nu știam mai nimic despre România, iar puținul pe care îl cunoșteam venea din relațiile foarte amicale pe care le aveam cu unul dintre cei mai vechi comuniști români, Boris Holban – alias Bruhman. Condamnat la închisoare în România în anii 1930, el a fost apoi trimis de Komintern în Franța, unde urma să devină fondatorul și conducătorul, în 1942, al grupului de rezistență „Francs-tireurs et partisans communistes”, care organizau operațiuni armate împotriva ocupanților naziști din Paris. Revenit în România în 1945, pentru a „construi socialismul”, a fost făcut general, dar și destituit apoi, în 1950; la vârsta de 78 de ani, a fugit clandestin în Franța, de teamă că Ceaușescu nu-l va lăsa să moară în pace.

În 1999 însă, după publicarea *Cărții negre a comunismului* în România și prima mea invitație la Memorialul de la Sighet, am început să întâlnesc aici persoane extraordinare: Ana Blandiana și regretatul Romulus Rusan, întreaga echipă a Memorialului și sute de tineri care au participat la școlile de vară, al căror Rector (titlu destul de exagerat) am fost timp de zece ani. În cadrul acestor școli, i-am cunoscut îndeaproape și pe alți invitați, de la Maria Brățianu la Vladimir Bukovski, de la Marius Oprea la profesorii Alexandru Zub și Dennis Deletant, și pe mulți alții pe care nu-i pot aminti aici;

inclusiv pe draga mea Ana Tutuianu, care a murit din păcate de Covid: ea mi-a fost interpretă și m-a convins, la Paris fiind, să vin la Sighet, care, trebuie să o spun, era acum 25 de ani un capăt de lume. Atât de multe persoane preocupate de adevărurile istorice și de păstrarea vie a memoriei martorilor, victime ale comunismului românesc, care a fost nu mai puțin necruțător decât în alte părți. De-a lungul acestor întâlniri, trebuie să mai recunosc că, eu, ca un francez care nu se dezmințe și nu vorbește decât limba lui Molière și Hugo, am fost uimit și încântat să discut cu atâția excelenți francofoni.

De-a lungul anilor, mi-am dat seama că, de fapt, această întâlnire între istoricii români și cei francezi nu era deloc una inedită. În 2007, revista *Communisme* a publicat un număr special dedicat comunismului românesc, incluzând articole semnate de o seamă de istorici români. Iar în anul 2000, aceeași revistă a publicat un larg articol al istoricului britanic John Rogister¹, dedicat lui Gheorghe Brătianu și relațiilor sale prolifiche în cadrul a ceea ce el numea „Cité de Clio [Orașul muzei Istoriei]”, în special cu Marc Bloch, care își va găsi locul în Pantheonul din Paris pe 26 iunie 2026. Tot aici a fost publicat și articolul amplu pe care Brătianu² i l-a consacrat lui Marc Bloch în 1946.

Departate de mine însă intenția să mă compar cu marii savanți Bloch și Brătianu, ambii victime emblematice ale rezistenței intelectuale în fața opresiunii totalitare: Bloch a fost împușcat de naziști în 1944, iar comuniștii l-au omorât pe Brătianu la Sighet, în 1953.

Mă deosebesc de ei cel puțin într-un aspect esențial: între 20 și 24 de ani, am jucat rolul revoluționarului profesionist, între Marx, Lenin, Stalin și Mao Țze-dun; am abandonat studiile și nu am citit nici măcar o carte, cu excepția *Manifestului Partidului Comunist*, a lucrării *Ce-i de făcut?* a lui Lenin și a *Cărticelei roșii* a lui Mao. Or, după cum știe oricine, timpul pierdut nu mai poate fi recuperat niciodată. Dar un proverb spune că orice nenorocire are și o parte bună. Așadar, când m-am hotărât pentru o abordare critică, să caut să înțeleg ce era cu adevărat comunismul la care luasem activ parte, am ales să studiez istoria. Am avut atunci șansa să întâlnesc profesori universitari de seamă, moștenitori ai lui Bloch și Brătianu, înzestrați cu etică profesională și care apreciau studenții și doctoranzii mai mult pentru munca lor propriu-zisă decât pentru angajamentele ideologico-politice. Referindu-se la această etică și la Bloch, Brătianu scria: „El știa să îmbine spiritul de înțelegere și de obiectivitate exercitat fără deosebire, specific mentalității unui adevărat istoric, cu

¹ John Rogister, « Georges I. Bratianu. Historien et homme politique », *Communisme*, n° 59–60, 2000, pp. 229–242.

² Georges I. Bratianu, « Un savant et un soldat. Marc Bloch (1886–1944) », *Communisme*, n° 59–60, 2000, pp. 243–255.

voința fermă de a se lupta pentru un ideal de justiție și de libertate [...]”.

Dictaturile ne-au forțat să acceptăm răsturnările semantice, inversarea perversă a limbajului, toate acestea fiind exemplificate prin sloganurile din Oceania, țara imaginară totalitară descrisă de George Orwell în romanul *1984*: „Războiul este Pace, Libertatea este Sclavie, Ignoranța este Putere”. De atunci, adevărul nu mai ține de ceea ce este în realitate, ci de ceea ce se dorește să fie. O astfel de confuzie subminează pactul social, deoarece cuvintele nu mai corespund realităților pe care ar trebui să le numească. Or, gândirea totalitară vrea să distrugă pactul social și să-l înlocuiască cu o construcție artificială, fie că este vorba de „viitorul luminos” al „dictaturii proletariatului” sau de „comunitatea poporului” german și arian. Această înlocuire are la bază două minciuni monstruoase: cea născută prin propagandă și cea venită din cenzură, care impune minciuna prin omisiune. Iar pentru a ascunde aceste minciuni, adepții totalitarismului denaturează deci sensul cuvintelor și impun noua lor limbă prin teroare.

Un bun exemplu în acest sens îl reprezintă astăzi Vladimir Putin, care se crede a fi istoric al unei Ucraine imaginare și care califică drept „operațiune militară specială” un război de amploare și extrem de sângeros împotriva „ucronaziștilor”, și, în pregătire, de ce nu, împotriva „românonaziștilor” și „franconaziștilor”.

Încă din 1944, Albert Camus scria: „A numi greșit un obiect înseamnă a spori nenorocirile acestei lumi”. Treizeci de ani mai târziu, pe 12 februarie 1974, când Alexandr Soljenițan a fost arestat, urmând să fie expulzat din URSS, el publică următorul mesaj:

„Când violența dă buzna în viața pașnică a oamenilor, fața ei se înflăcărează de aroganță și, purtându-și cu nerușinare steagul, strigă: „EU SUNT VIOLENȚA! Rupeți rândurile, dați-vă la o parte – vă zdrobesc! Dar violența îmbătrânește repede, câțiva ani încă și deja își pierde siguranța și, ca să se mențină, să arate cum se cuvine, trebuie neapărat să facă alianță cu minciuna. Pentru că violența nu se poate ascunde decât în spatele minciunii, iar minciuna nu poate rezista decât prin violență.”³

Dincolo însă de manevrele rudimentare ale lui Putin, Universitatea și, prin ea, întreaga societate, se confruntă cu atacuri mai perfide. Etica universitară privind științele umaniste, și în special Istoria, este minată de tendințe venite pe filiera universităților americane. Vechea ideologie marxistă și

³ Alexandr Soljenițan, „Să nu trăim în minciună!”, în *Revoluție și minciună*, traducere, prefată și note de Cecilia Maticiuc, București, Univers, 2019, pp. 15–16 (trad. mod.).

leninistă, combinată cu cea a wokismului, îi obligă pe toți istoricii să treacă rezultatele muncii lor prin filtrul genului, al decolonialismului, al discriminațiilor și al *cancel culture* – ca și cum un istoric ar putea șterge ceva din realitățile trecutului. Această modă a ajuns să producă un limbaj propriu care, în loc să surprindă realitatea, vrea să ne impună, prin manipulare semantică, o realitate așa-zisă „alternativă”. Rețelele greșit numite „sociale” le permit multora să transmită, sub protecția anonimatului, aceste *fake news*. Până într-acolo încât reperele istorice și etice se clatină, iar categoria realului pare uneori foarte fragilă. Iar aceasta are urmări foarte vizibile atât la nivel intelectual, cât și politic.

Într-un moment în care realitatea nu mai face obiectul unui consens și adevărul nu mai este împărțit, este necesar ca Universitatea să rămână locul predilect al producerii adevărului, într-un context de încredere și preocupare reciprocă. Acesta este și îndemnul pe care doresc să-l adresez celor mai tineri care se încumetă plini de curaj într-o carieră, tocmai în Timișoara, primul oraș care s-a ridicat pentru a înfrunta minciuna și violența regimului comunist, urmând ca lupta sa pentru libertate să trezească întreaga Românie.

Discours de réception du
Professeur Dr. STÉPHANE COURTOIS
à l'occasion de la remise du
DOCTORAT HONORIS CAUSA LITTERARUM
HUMANIORUM
de l'Université de l'Ouest de Timișoara

Libertés académiques et vérités historiques

Je ne vous cacherai pas que j'ai été fort surpris quand on m'a annoncé ce projet de remise d'un doctorat *honoris causa* à l'université de Timișoara.

Surpris d'abord parce que dans mon pays, la France, et dans l'Université et au Centre national de la recherche scientifique – auquel j'ai été rattaché pendant trente ans –, je ne jouis guère de cette reconnaissance. J'ai pourtant beaucoup donné dans le domaine de l'histoire contemporaine et de la science politique.

J'ai en 1982 créé une revue universitaire trimestrielle *Communisme*, consacrée, comme son nom l'indique, à l'étude pluridisciplinaire du communisme aussi bien en France qu'à l'international. En trente-cinq ans, cette revue a publié près de quinze mille pages d'articles de collègues français et étrangers rendant compte de l'avancée des recherches dans ce domaine, des recherches qui ont connu une formidable accélération après la chute de l'URSS et l'ouverture des archives. J'ai aussi créé en 1981 la revue *Matériaux pour l'histoire de notre temps*, publiée par la Bibliothèque de Documentation internationale contemporaine, première bibliothèque d'histoire contemporaine en Europe, une revue toujours active.

J'ai de 1995 à 2013 créé et dirigé plusieurs collections éditoriales qui ont permis à une trentaine de collègues de publier leurs travaux tant sur le communisme que sur le totalitarisme.

J'ai personnellement publié d'innombrables articles ainsi que des dizaines d'ouvrages sur ces questions, et en particulier en 1997 *Le Livre noir du communisme*, traduit dans 26 langues dont les Presses de Harvard University. Cet ouvrage a sans conteste permis de faire sauter le verrou idéologique qui interdisait d'évoquer le rôle fondamental de la terreur de masse dans les régimes et

les mouvements communistes.

En dépit de l'ampleur de ce travail mené depuis 52 ans, ou plus probablement en raison même de ce travail qui relevait de la critique historique et du désenchantement de ce que François Furet nommait « le charme universel d'Octobre », j'ai été progressivement écarté d'une université française où la liberté académique de l'historien et la qualité de ses travaux ne sont plus les bienvenues. Cette liberté était pourtant encore bien présente dans les années 1970 quand, en dépit d'un parcours très peu académique, l'Alma Mater m'a accueilli en son sein.

En effet, emporté par le tsunami pseudo-révolutionnaire de 1968, j'ai abandonné mes études et suis devenu, entre 1968 et 1972, ce que Lénine nommait un « révolutionnaire professionnel », d'abord activiste maoïste provoquant la fermeture de mon université, puis responsable d'une grande librairie révolutionnaire au cœur du Quartier latin.

Quand j'ai finalement réussi à m'extraire de la bulle idéologique dans laquelle je m'étais volontairement enfermé, j'ai été accueilli à l'Université par deux grands historiens qui pourtant n'ignoraient rien de mes turpitudes totalitaires. Le premier fut le catholique René Rémond, le grand spécialiste des droites française au XIXe et XXe siècles, et plus tard l'emblématique président de la Fondation nationale des Sciences politiques. La seconde fut Annie Kriegel qui, d'abord permanente du Parti communiste français de 1946 à 1953 et responsable des intellectuels communistes à Paris, s'éloigna du PCF après l'écrasement de la révolution hongroise de 1956, avant de devenir la pionnière des études sur le communisme français avec sa célèbre thèse de 1964 sur *La naissance du PCF*.

Ces deux personnalités, formées dans les années 1940–1950, étaient encore porteuses de la double éthique des libertés académiques et des vérités historiques. C'est leur ouverture d'esprit qui a fait qu'en dépit de nettes divergences sur le plan politique, elles ont encouragé et accompagné mon parcours. Au point que, tout en menant mes propres travaux, je suis devenu le principal collaborateur d'Annie Kriegel, avec qui j'ai pu plonger dans les archives de Moscou, avant qu'elle ne meure prématurément d'un cancer en 1995.

Aujourd'hui, et depuis déjà une quinzaine d'années, les Sciences humaines à l'Université et au CNRS, et en particulier le domaine historique, sont étouffées par des orientations idéologiques venues des universités américaines. Il n'est plus possible de parler du communisme sans insister sur le « genre », le « racisé », le « décolonialisme » et autres fadaïses. Ce qui, du coup, permet de ne plus évoquer la dictature, la terreur et le totalitarisme. En France, l'extrême gauche trotskiste ou

soixante-huitarde et les communistes, grâce à leurs méthodes de noyautage et de chasse aux sorcières, ont pénétré les instances universitaires et en ont exclu ceux qui n'étaient pas de leur bord.

J'ai moi-même été obligé de quitter le centre de recherche consacré au communisme, que j'avais créé en 1988. Alors que je ne suis ni catholique, ni même croyant, j'ai finalement trouvé refuge depuis plus de vingt ans dans une université catholique de ce département de Vendée où se serait déroulé un génocide si Robespierre et ses affidés n'étaient pas tombés sous la guillotine le 10 thermidor de l'an II. Dans cet Institut catholiques d'études supérieures, libertés académiques et vérités historiques demeurent des valeurs fondamentales. C'est là que j'ai pu donner chaque année un grand cours sur le communisme, créer un séminaire de Master, organiser mes colloques et préparer mes publications. Comme par exemple le colloque qui a donné lieu à l'édition de ce livre *De la cruauté en politique* qui vient d'être traduit en roumain.

Ma seconde surprise tient au fait que ce doctorat *honoris causa* m'est décerné en Roumanie, à Timisoara, où j'avais déjà participé à une conférence publique il y a quelques années. J'ai d'abord cru à une histoire absurde, à la Eugène Ionesco. Mais à la réflexion, cette présence à Timisoara est tout à fait logique. En effet, en raison de l'ouverture des archives de Moscou, puis grâce au *Livre noir du communisme*, j'ai considérablement agrandi le cercle de mes collègues et amis dans toute l'Europe, de la Norvège à l'Espagne et au Portugal, de la Russie – avec mes amis de Memorial persécutés par Poutine – à l'Allemagne et la Bulgarie. Mais en définitive, c'est en Roumanie, et de loin, que j'ai reçu l'accueil le plus chaleureux.

Pourtant, jusqu'en 1999, j'ignorais à peu près tout de la Roumanie dont ma seule connaissance venait de relations très proches avec l'un des plus vieux communistes roumains, Boris Holban – alias Bruhman –, interné ici dans les années 1930, puis envoyé par le Komintern en France avant de devenir le fondateur et le chef, en 1942, des Francs-tireurs et partisans communistes qui menaient des actions armées contre l'occupant nazi dans Paris. Revenu « construire le socialisme » ici en 1945, devenu général, il a été purgé en 1950 puis s'est exfiltré clandestinement en France à 78 ans, de peur que Ceausescu ne le laisse mourir dans son lit.

Or soudain en 1999, après la publication du *Livre noir* en Roumanie et ma première invitation au Mémorial de Sighet, j'ai commencé à rencontrer ici des personnes remarquables : Ana Blandiana et le regretté Romulus Rusan, toute l'équipe du Mémorial et des centaines de jeunes qui participèrent à

cette école d'été dont j'ai été pendant une dizaine d'année le recteur, titre bien pompeux. J'ai aussi rencontré longuement les intervenants à cette école, de Maria Bratianu à Vladimir Boukovski, de Marius Oprea aux professeurs Alexandru Zub et Dennis Deletant, et tant d'autres que je ne peux nommer ici ; y compris ma chère Ana Tutuianu, décédée du Covid, qui me servait d'interprète et qui à Paris avait su me convaincre de venir à Sighet qui, il faut bien le dire, était il y a 25 ans le bout du monde. De si nombreuses personnes passionnées de vérités historiques et ferventes de la mémoire des témoins victimes du communisme roumain, qui ne fut pas le moins cruel.

Et surtout, dois-je le confesser, moi qui en bon Français ne parle que la langue de Molière et de Hugo, je fus stupéfait et ravi de m'entretenir avec tant de parfaits francophones.

Au fil des ans, je me suis aperçu qu'en réalité cette rencontre entre historiens roumains et français n'était pas du tout inédite. En 2007 la revue *Communisme* a publié un numéro spécial consacré au communisme roumain et signé d'une dizaine d'historiens roumains. En 2000, *Communisme* avait publié un long article de l'historien britannique John Rogister⁴, consacré à George Bratianu et aux contacts fructueux de celui-ci au sein de ce qu'il nommait « la Cité de Clio », en particulier avec Marc Bloch qui entrera au Panthéon à Paris le 26 juin 2026. Était publié en même temps le long article que Bratianu⁵ consacra à Marc Bloch en 1946.

Loin de moi l'idée de me comparer à ces grands universitaires que furent Bloch et Bratianu, tous deux des victimes emblématiques de la résistance intellectuelle à l'oppression totalitaire : Bloch a été fusillé par les nazis en 1944, et les communistes ont fait mourir Bratianu à petit feu à Sighet, en 1953.

Je diffère d'eux sur un point essentiel : de mes 20 ans à mes 24 ans, j'ai joué les révolutionnaires professionnels, entre Marx, Lénine, Staline et Mao Tsé-toung ; j'ai laissé tomber mes études et omis de lire le moindre livre, à l'exception du *Manifeste du parti communiste*, du *Que faire ?* de Lénine et du *Petit livre rouge* de Mao. Or, comme chacun le sait, le temps perdu ne se rattrape jamais. Mais l'adage dit aussi qu'à quelque chose malheur est bon. Et quand j'ai décidé d'adopter une démarche critique, de chercher à comprendre ce qu'était ce communisme auquel j'avais intensément participé, j'ai entamé des études d'histoire. J'ai alors eu la chance de rencontrer d'éminents universitaires, des héritiers des Bloch et Bratianu, dotés d'une éthique professionnelle et qui appréciaient plus un étudiant et un thésard sur ses travaux effectifs que sur des engagements idéologico-politiques. Évoquant cette éthique à propos de Bloch, Bratianu écrivait : « Il savait joindre à l'esprit de

⁴ John Rogister, « Georges I. Bratianu. Historien et homme politique », *Communisme*, n° 59–60, 2000, p. 229–242.

⁵ Georges I. Bratianu, « Un savant et un soldat. Marc Bloch (1886–1944) », *Communisme*, n° 59–60, 2000, p. 243–255.

compréhension et d'objectivité à l'égard de tous, propre à la mentalité du vrai historien, la ferme volonté de combattre pour un idéal de justice et de liberté [...] ».

Les dictatures nous ont habitués à des retournements sémantiques, à l'inversion perverse du langage, illustrés par les slogans du pays imaginaire d'Océania, le pays totalitaire décrit par George Orwell dans *1984* : « La guerre c'est la paix. La liberté c'est l'esclavage. L'ignorance, c'est la force ». Dès lors la vérité n'est plus ce qui est dans la réalité mais ce que l'on souhaiterait qu'elle soit. La confusion ainsi semée mine le pacte social parce que les mots ne correspondent plus aux réalités qu'ils sont censés désigner. Or la pensée totalitaire veut détruire le pacte social et le remplacer par une construction artificielle, qu'il s'agisse de « l'avenir radieux » de la « dictature du prolétariat » ou de la « communauté du peuple » allemand et arien. Ce remplacement repose sur deux gigantesques mensonges : celui de la propagande et celui de la censure qui impose le mensonge par omission. C'est précisément pour masquer ces mensonges que les totalitaires pervertissent le sens des mots et imposent leur novlangue par la terreur.

Un bon exemple en est aujourd'hui un Vladimir Poutine qui s'érige en historien d'une Ukraine imaginaire, et qui qualifie d'« opération militaire spéciale » une guerre de grande ampleur très meurtrière contre des « ukronazis », en attendant, pourquoi pas, des « roumanonazis » et des « franconazis ».

Déjà, en 1944, Albert Camus écrivait : « Mal nommer un objet, c'est ajouter au malheur de ce monde ». Trente ans plus tard, le 12 février 1974, jour de son arrestation qui précéda son expulsion d'URSS, Alexandre Soljenitsyne publia un message où il déclarait :

« Quand la violence fait irruption dans la vie paisible des hommes, son visage flamboie d'arrogance, elle porte effrontément inscrit sur son drapeau, elle crie : “JE SUIS LA VIOLENCE ! Place, écartez-vous, ou je vous écrase !”

Mais la violence vieillit vite, encore quelques années et elle perd son assurance, et, pour se maintenir, pour faire bonne figure, elle recherche obligatoirement l'alliance du mensonge. Car la

violence ne peut s'abriter derrière rien d'autre que le mensonge, et le mensonge ne peut se maintenir que par la violence. »⁶

Or, au-delà des grossières manœuvres poutiniennes, l'Université, et à travers elle toute la société, est confrontée à des attaques plus sournoises. L'éthique universitaire en sciences humaines, et en particulier en Histoire, est battue en brèche par des modes venues des universités américaines. Ainsi la vieille idéologie marxiste et léniniste, associée à celle du wokisme, impose à tout historien de passer son travail au filtre du genre, du décolonialisme, du racisé et de la *cancel culture* – comme si un historien pouvait effacer quoique ce soit des réalités du passé. Cette mode en est venue à créer son propre langage qui, au lieu de rendre compte de la réalité, veut par une manipulation sémantique nous imposer une réalité dite « alternative ». Les réseaux dits par antiphrase « sociaux » permettent à beaucoup de gens de relayer, dans un anonymat protecteur, ces *fake news*. Au point que les repères historiques et éthiques vacillent et que la catégorie du réel semble parfois s'effondrer. Avec des conséquences très visibles tant dans le domaine intellectuel que politique.

Alors que la réalité ne fait plus consensus et que la vérité n'est plus partagée, il est impératif que l'Université demeure le lieu privilégié de la fabrication de la vérité, dans un climat de confiance et d'attention réciproque. Et c'est l'appel que je voudrai adresser aux plus jeunes qui se lancent avec courage et ténacité dans la carrière, précisément dans cette ville de Timisoara qui s'est levée la première pour contester le mensonge et la violence du régime communiste, avant que sa démarche de liberté n'enflamme toute la Roumanie.

⁶ Alexandre Soljenitsyne, « Vivre sans mentir », dans *Révolution et mensonge*, Paris, Fayard, 2018.

CV Stéphane Courtois

Născut în 1947, **Stéphane Courtois** este istoric al comunismului, profesor abilitat și director onorific de cercetare la Centre National de la Recherche Scientifique (1983–2013). Din 2003, este profesor de istorie contemporană la Institut catholique d'études supérieures (ICES) din La Roche-sur-Yon (cursuri pentru studenți din anul III și masteranzi).

Fondator și director al revistei universitare *Communisme* (1982–2017), cu peste 15.000 de pagini publicate în total; a apărut mai întâi la PUF, apoi la L'Âge d'homme și, în final, la editura Vendémiaire.

Coordonator al mai multor colecții – „Archives du communisme” la Seuil, „Démocratie ou totalitarisme” la Éditions du Rocher, apoi la Éditions du Cerf – colecții în care au fost publicate aproximativ 30 de lucrări.

Este autorul și coordonatorul a numeroase lucrări despre istoria Partidului Comunist Francez:

- *Histoire du Parti communiste français* (PUF, 1995), republicată completată în 2000, apoi completată cu un sfert în 2023.
- *Eugen Fried. Le grand secret du PCF* (în colaborare cu Annie Kriegel, Seuil, 1997).
- *Communisme en France* (coord.), (Éditions Cujas/ICES, 2007).
- *Le Bolchevisme à la française* (Fayard, 2010).

A coordonat mai multe lucrări despre totalitarism:

- *Quand tombe la nuit. Origines et émergence des régimes totalitaires en Europe* (L'Âge d'homme, 2001);
- « *Du passé faisons table rase* ». *Histoire et mémoire du communisme en Europe* (Robert Laffont, 2002);
- *Une si longue nuit. L'apogée des régimes totalitaires en Europe* (Éditions du Rocher, 2003 [*O noapte atât de lungă. Apogeul regimurilor totalitare în Europa 1935–1953*, Vremea, 2008]);
- *Le jour se lève. L'héritage du totalitarisme en Europe, 1953–2005* (Éditions du Rocher, 2006 [*Se*

luminează de ziua. *Moștenirea totalitarismului în Europa 1953–2005*, Proeditura, 2008)];

– *Les logiques totalitaires en Europe* (Éditions du Rocher, 2006);

– Ernst Nolte, *Fascisme et totalitarisme*, concept și pregătire a lucrării (Robert Laffont, coll. „Bouquins”, 2008);

– *Communisme et totalitarisme* (Perrin, 2009 [*Comunism și totalitarism*, Polirom, 2011]).

Alte lucrări coordonate:

– *Livre noir du communisme. Crimes, terreur, répression* (Robert Laffont, 1997; [*Cartea neagră a comunismului. Crime, teroare, represiune*, Humanitas, 1998; Spandugino, 2024 (ediție revizuită și adăugită)]) (26 de traduceri);

– *Dictionnaire du communisme* (Larousse, 2007 [*Dicționarul comunismului*, Polirom, 2008]);

– *Sortir du communisme, changer d’époque en Europe* (Presses universitaires de France, 2011);

– *De la cruauté en politique. De l’Antiquité aux Khmers rouges* (Perrin, 2023 [*Despre cruzime în politică. Din Antichitate la khmerii roșii*, Spandugino, 2025]).

În 2017 a publicat *Lénine l’inventeur du totalitarisme* (Perrin [*Lenin, inventatorul totalitarismului*, Polirom, 2019]), pentru care a primit, în 2018, Marele Premiu al Cărții de istorie și Marele Premiu pentru Biografie politică. Această carte a fost republicată în 2024, cu două capitole suplimentare.

În 2022, a coordonat, împreună cu Galia Ackerman, *Le Livre noir de Vladimir Poutine* (Perrin [*Cartea neagră a lui Vladimir Putin*, Humanitas, 2023]), republicată în 2023 cu o importantă prefață.

A publicat numeroase articole în reviste de istorie (*Historia*, *L’Histoire*, *Le Figaro Histoire*), în săptămânale (*Le Point*, *L’Express*), în presa cotidiană (*Le Figaro*) și în numeroase lucrări, reviste și ziare din străinătate.

Este cronicar regulat al televiziunii Histoire TV, în emisiunea „Historiquement Show”.

CV Stéphane Courtois

Né en 1947, **Stéphane Courtois** est historien du communisme, professeur habilité à diriger des recherches et directeur de recherche honoraire au Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS) (1983–2013). Depuis 2003, il est professeur d'histoire contemporaine à l'Institut catholique d'études supérieures (ICES) de La Roche-sur-Yon (où il enseigne aux étudiants de troisième année de licence et aux étudiants de master).

Fondateur et directeur de la revue universitaire *Communisme* (1982–2017), totalisant plus de 15.000 pages publiées ; la revue a paru successivement aux Presses Universitaires de France (PUF), puis aux éditions L'Âge d'Homme et, enfin, aux éditions Vendémiaire.

Il a dirigé plusieurs collections – « Archives du communisme » aux éditions du Seuil, « Démocratie ou totalitarisme » aux Éditions du Rocher, puis aux Éditions du Cerf – des collections dans lesquelles ont été publiés environ trente ouvrages.

Il est auteur et coordinateur de nombreux travaux consacrés à l'histoire du Parti communiste français :

- *Histoire du Parti communiste français* (PUF, 1995), réédité et complété en 2000, puis enrichi d'un quart en 2023 ;
- *Eugen Fried. Le grand secret du PCF* (en collaboration avec Annie Kriegel, Seuil, 1997) ;
- *Communisme en France* (coord.), (Éditions Cujas/ICES, 2007) ;
- *Le Bolchevisme à la française* (Fayard, 2010).

Il a également coordonné plusieurs ouvrages consacrés au totalitarisme :

- *Quand tombe la nuit. Origines et émergence des régimes totalitaires en Europe* (L'Âge d'Homme, 2001) ;

- « *Du passé faisons table rase* ». *Histoire et mémoire du communisme en Europe* (Robert Laffont, 2002) ;

- *Une si longue nuit. L'apogée des régimes totalitaires en Europe* (Éditions du Rocher, 2003 [traduit en roumain : *O noapte atât de lungă. Apogeul regimurilor totalitare în Europa 1935–1953*, Vremea, 2008]) ;

- *Le jour se lève. L'héritage du totalitarisme en Europe, 1953–2005* (Éditions du Rocher, 2006 [traduit en roumain : *Se luminează de ziuă. Moștenirea totalitarismului în Europa 1953–2005*, Proeditura, 2008]) ;
- *Les logiques totalitaires en Europe* (Éditions du Rocher, 2006) ;
- Ernst Nolte, *Fascisme et totalitarisme*, préparation et présentation de l'ouvrage (Robert Laffont, coll. « Bouquins », 2008) ;
- *Communisme et totalitarisme* (Perrin, 2009 [traduit en roumain : *Comunism și totalitarism*, Polirom, 2011]).

Autres ouvrages coordonnés :

- *Le Livre noir du communisme. Crimes, terreur, répression* (Robert Laffont, 1997 ; [traduit en roumain : *Cartea neagră a comunismului. Crime, teroare, represiiune*, Humanitas, 1998 ; Spandugino, 2024, (édition revue et augmentée)]) (traduit en 26 langues) ;
- *Dictionnaire du communisme* (Larousse, 2007 [traduit en roumain : *Dicționarul comunismului*, Polirom, 2008]) ;
- *Sortir du communisme, changer d'époque en Europe* (Presses Universitaires de France, 2011) ;
- *De la cruauté en politique. De l'Antiquité aux Khmers rouges* (Perrin, 2023 [traduit en roumain : *Despre cruzime în politică. Din Antichitate la khmerii roșii*, Spandugino, 2025]).

En 2017, il publie *Lénine, l'inventeur du totalitarisme* (Perrin [traduit en roumain : *Lenin, inventatorul totalitarismului*, Polirom, 2019]), ouvrage pour lequel il reçoit en 2018 le Grand Prix du Livre d'histoire et le Grand Prix de la biographie politique. Ce livre a été réédité en 2024 avec deux chapitres supplémentaires.

En 2022, il codirige avec Galia Ackerman *Le Livre noir de Vladimir Poutine* (Perrin) [traduit en roumain : *Cartea neagră a lui Vladimir Putin*, Humanitas, 2023]), réédité en 2023 avec une importante préface.

Il a publié de nombreux articles dans des revues d'histoire (*Historia*, *L'Histoire*, *Le Figaro Histoire*), dans la presse hebdomadaire (*Le Point*, *L'Express*) et dans la presse quotidienne (*Le Figaro*), ainsi que dans de nombreuses revues et journaux étrangers.

Il est chroniqueur régulier de la chaîne Histoire TV, dans l'émission *Historiquement Show*.